

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره پایان نامه: ۹۳۳۵۸۴۱

دانشگاه شهید چمران اهواز
دانشکده الهیات و معارف اسلامی
گروه علوم قرآن و حدیث
پایان نامه کارشناسی ارشد

عنوان:

بررسی و نقد احادیث نهج الفصاحه:

سند، رجال، منبع شناسی، ترجمه و شرح واژه های غریب
(احادیث ۴۰۱ تا ۶۰۰)

استاد راهنما:

دکتر مینا شمخی

استاد مشاور:

دکتر سید یوسف محفوظی موسوی

نگارنده:

مریم سواری

تیرماه ۱۳۹۳

نام خانوادگی دانشجو: سواری	نام: مریم
عنوان پایان نامه: بررسی و نقد احادیث نهج الفصاحه: سند، رجال، منبع شناسی، ترجمه و شرح واژه های غریب (احادیث ۴۰۱ تا ۶۰۰)	
استاد راهنما: دکتر مینا شمخی	استاد مشاور: دکتر سید یوسف محفوظی موسوی
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته و گرایش: الهیات - علوم قرآن و حدیث
محل تحصیل: اهواز	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی
تاریخ فارغ التحصیلی: شهریور ۱۳۹۳	تعداد صفحات: ۴۲۰ صفحه
کلید واژه: حدیث، نهج الفصاحه، پیامبر، پاینده، سند، ترجمه، واژه ی غریب	
<p>چکیده:</p> <p>کتاب نهج الفصاحه، گردآوری مرحوم ابوالقاسم پاینده، دربردارنده ی بخشی از روایات و کلمات قصار رسول گرامی اسلام(ص) می باشد. مؤلف در این کتاب، از منابع معتبر و اصیل و غیر آن، از کتب شیعه و غیر شیعه احادیث را گردآوری و ترجمه نموده، اما این موضوع با حذف سند و عدم ذکر منبع همراه بوده است.</p> <p>پایان نامه ی حاضر، ضمن تبیین معانی واژه های غریبی که در برخی احادیث وجود دارند، به تطابق و مقابله روایات منتخب با منابع اصلی و مآخذ متقدم و متأخر پرداخته، علاوه بر ذکر موارد مشابه، در صورت وجود اختلاف، موارد آن را ذکر نموده است. همچنین اعتبار و صحت استناد این احادیث به پیامبر اکرم(ص)، با استخراج و بررسی اسناد و طرق این روایات، مورد ارزیابی قرار گرفته است.</p> <p>بر اساس بررسی های صورت گرفته، بسیاری از این احادیث را نمی توان در منابع دست اول و معتبر حدیثی به گونه ای یافت که عنایت ویژه ی قدما و علمای حدیث شناس به آن احراز شود. موضوع و مضمون روایات بررسی شده، غالباً در زمینه ی فضایل و اخلاقیات است و احادیث فقهی، کمتر در میان آن ها دیده می شود. این احادیث بیشتر، از منابع عامه، بویژه از کتاب «الجامع الصغیر» جلال الدین سیوطی و «کنز العمال» متقی هندی استخراج شده اند. برخی از احادیث نیز تنها در منابع شیعه وجود دارد. در بین روایات منتخب، احادیث مرسل، موقوف و ضعیف مشاهده می شود و صحت تعدادی از آنها به دلیل تفاوت نظر دیدگاه های رجال شناسی فریقین مورد اختلاف می باشد. همچنین برای برخی احادیث سندی یافت نشد و تعداد محدودی از احادیث، به کلی فاقد سند بوده اند.</p>	

تقدیم:

ما حصل آموخته هایم را تقدیم می کنم به آنان که مهر آسمانی شان

آرام بخش آلام زمینی ام است:

به مقدس ترین واژه ها در لغت نامه ی دلم؛ روح پاک پدرم

به سبزترین نگاه زندگی ام؛ چشمان پر مهر مادرم

به تکیه گاه پر عطوفت زندگی ام؛ وجود نازنین همسرم

تقدیر و سپاس

شکر شایان نثار ایزد منان که توفیق را رفیق راهم ساخت تا در زمینه ی حدیث گام کوچکی بردارم و این پایان نامه را با استعانت از الطاف و منّت های بی پایانش به پایان برسانم؛ لذا و از باب «من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ» از استادان فرزانه و فرهیخته ای که در راه کسب علم و معرفت مرا یاری نموده و در راه کسب دانش راهنمایم بودند، خاضعانه سپاسگزاری می نمایم.

از استاد بزرگوار؛ سرکار خانم دکتر شمخی، که در کمال سعه ی صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفتند. از استاد گرامی، جناب آقای دکتر محفوظی، که زحمت مشاوره ی این پایان نامه را در حالی متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه ی مطلوب نمی رسید. همچنین از اساتید فرزانه و دلسوز؛ جناب آقای دکتر مطوری، جناب آقای دکتر بستانی و نیز جناب آقای دکتر سردار شهابی و سایر اساتیدی که در مدّت تحصیل، یاریگر این حقیر در امر کسب علم بودند، کمال تشکر و قدردانی را دارم؛ باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

از همسر مهربانم که در طول این مقطع تحصیلی همراه و همگام من بوده و نیز از خانواده ام و خانواده ی همسر که در طول این کار، تکیه گاه من در مواجهه با مشکلات و وجودشان مایه ی دلگرمی اینجانب بوده و بالأخره از همه ی دوستان عزیز ی که خالصانه و بی منّت بار سنگین این کار را بر من، سبک نمودند و همراهی مستمر ایشان، سبب پربار شدن و به ثمر رسیدن این کار شد، کمال قدردانی را دارم.

پروردگارا حسن عاقبت، سلامت و سعادت را برای همه ی این عزیزان مقدر فرما.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اوّل: کلیّات	۵
مقدمه	۶
۱- بیان مسأله	۶
۲- سوّالات تحقیق	۶
۳- فرضیه‌های تحقیق	۷
۴- اهداف تحقیق	۷
۵- اهمیّت و ضرورت تحقیق	۷
۶- روش تحقیق	۸
۷- پیشینه‌ی تحقیق	۸
۸- مؤلّف نهج الفصاحه	۹
۹- کتاب نهج الفصاحه	۱۱
فصل دوّم: حرف الف (احادیث ۴۰۱ تا ۵۷۴)	۱۵
مقدمه	۱۶
۱- امر به معروف و نهی از منکر (احادیث ۴۰۱ تا ۴۱۴)	۱۶
۲- امنیّت (احادیث ۴۱۵ تا ۴۱۹)	۴۶
۳- امید (احادیث ۴۲۰ تا ۴۲۵)	۵۶
۴- انبیاء (احادیث ۴۲۶ تا ۴۲۷)	۶۴
۵- انتظار (احادیث ۴۲۸ تا ۴۳۵)	۶۶

- ۶- انتقام (احادیث ۴۳۶ تا ۴۳۸)..... ۸۲
- ۷- اندوه، غم (احادیث ۴۳۹ تا ۴۵۵)..... ۸۴
- ۸- انگشتر (حدیث ۴۵۶)..... ۱۰۸
- ۹- انسان (احادیث ۴۵۷ تا ۴۶۴)..... ۱۱۱
- ۱۰- انصاف (احادیث ۴۶۵ تا ۴۶۷)..... ۱۲۴
- ۱۱- انفاق (احادیث ۴۶۸ تا ۴۷۸)..... ۱۲۸
- ۱۲- اهانت (احادیث ۴۷۹ تا ۴۸۱)..... ۱۴۸
- ۱۳- اهل بیت پیامبر (ص) (احادیث ۴۸۲ تا ۵۳۰)..... ۱۵۲
- ۱۴- اهل خانه (احادیث ۵۳۱ تا ۵۴۰)..... ۲۶۵
- ۱۵- اهمال (احادیث ۵۴۱ و ۵۴۲)..... ۲۸۱
- ۱۶- ایمان (احادیث ۵۴۳ تا ۵۷۴)..... ۲۸۴
- جمع بندی..... ۳۳۶
- فصل سوّم: حرف ب (احادیث ۵۷۵ تا ۶۰۰)..... ۳۳۹**
- مقدمه..... ۳۴۰
- ۱- باران (احادیث ۵۷۵ و ۵۷۶)..... ۳۴۰
- ۲- بار (احادیث ۵۷۷ تا ۵۷۹)..... ۳۴۵
- ۳- بازار (احادیث ۵۸۰ تا ۵۸۴)..... ۳۴۹
- ۴- امید (احادیث ۵۸۵ تا ۵۹۱)..... ۳۵۶
- ۵- باطل (احادیث ۵۹۲ و ۵۹۳)..... ۳۶۷
- ۶- باطن (احادیث ۵۹۴ و ۵۹۵)..... ۳۷۰
- ۷- بامداد (احادیث ۵۹۶ و ۵۹۷)..... ۳۷۲

۸- امید (احادیث ۵۹۸ تا ۶۰۰)..... ۳۷۶

جمع بندی..... ۳۸۲

نتیجه گیری..... ۳۸۳

فهرست منابع..... ۳۸۴

چکیده ی انگلیسی..... ۴۰۶

مقدمه

می دانیم که مجموعه های روایی موجود جهان اسلام، به دلیل آسیب های سیاسی و مذهبی نیازمند نقد و نظر بوده و نقد آنها همّت و حوصله ای در خور میراث معنوی پیامبر اسلام (ص) و امامان شیعه (ع) می طلبد. از رهگذر این بررسی هاست که می توان به هدایت واقعی دست یافت. در میان جوامع حدیثی، کتاب نهج الفصاحه که به همّت و کوشش مرحوم ابو القاسم پاینده گردآوری شده، حاوی سخنان گهربار حضرت ختمی مرتبت (ص) بوده و از منابع گوناگون عامّه و خاصه جمع آوری گردیده است. علّت نام گذاری این مجموعه به «نهج الفصاحه» به دلیل این حدیث پیامبر اکرم (ص) است که فرموده اند: «أنا أفصح العرب»^۱: یعنی (من فصیح ترین فرد عرب هستم). این اثر نفیس سالهاست که مورد توجه خاص و عام بوده و هست.

این کتاب علاوه بر احادیث و خطبه های حضرت رسول اکرم (ص) مشتمل بر مقدمه ی سودمندی است که از طفولیت پیامبر (ص) شروع می شود و تا زمان بعثت و رسالت ادامه می یابد. این مقدمه راجع به شخصیت حضرت رسول (ص) و رویدادهای زمان آن حضرت و همچنین جریانات سیاسی و اجتماعی که در زمان آن بزرگوار و پس از رحلت ایشان در جامعه پدیدار شد اشاره کرده است. مؤلف علاوه بر این موارد، درباره ی تاریخچه ی تدوین حدیث از جمله تدوین حدیث نزد شیعه و مذاهب دیگر مطالبی بیان نموده است.

مرحوم پاینده سپس در مورد انگیزه ی گردآوری کتاب نهج الفصاحه مطالبی بیان نموده که مهم ترین آن حفظ این احادیث از مهجوریت بوده^۲، لذا در زمینه ی صحت صدور و اعتبار این احادیث اظهار نظری ننموده، بدون ذکر منبع، به نقل این احادیث بسنده نموده است. با توجه به این امر پایان نامه ی حاضر که به روش کتابخانه ای و با استفاده از منابع و نرم افزارهای مرتبط از جمله نرم افزار مکتبه أهل البيت (ع) و جامع التفاسیر صورت گرفته است؛ در ادامه ی تلاش های پژوهشی پیشین و مشابه که از چندی پیش در همین دانشکده آغاز گردیده، سعی بر آن شده که به بررسی دقیق متنی و سندی ۲۰۰ روایت که از حدیث شماره ی ۴۰۱ آغاز شده و تا حدیث ۶۰۰ ادامه می یابد، پردازد.

این پایان نامه در سه فصل فراهم آمده است:

^۱ - پاینده، ابو القاسم، نهج الفصاحه (سخنان و خطبه های رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله)، تصحیح و تنظیم عبدالرسول پیمانی/محمد امین شریعتی، چاپ سوّم، اصفهان، خاتم الانبیاء، ۱۳۶۳ش، ص ۱۱.

در فصل اول، کلیات تحقیق و پیشینه ی بحث، بیان شده است، همچنین درباره ی مؤلف کتاب «نهج الفصاحه» و محتوای این کتاب، مطالب مختصری نگاشته شده است.

از آنجا که موضوعات مورد بررسی با حرف «الف» یا «ب» آغاز گردیده اند، احادیث در دو فصل (فصل دوم و سوم) تنظیم گردیده اند. در فصل دوم، به نقد و بررسی احادیث ۱۶ موضوع که از حدیث ۴۰۱ آغاز و تا ۵۷۴ ادامه می یابد پرداخته شده است. در فصل سوم نیز ۸ موضوع شامل احادیث ۵۷۵ تا ۶۰۰، مورد ارزیابی قرار گرفته است.

در دو فصل مذکور پس از ذکر منابع هر حدیث، اختلافات متنی در بخشی تحت عنوان «بررسی متن» مشخص گردیده است. همچنین به جهت معرفی و بررسی واژگان غریب یا نامأنوسی که در برخی احادیث وجود دارند به استخراج ریشه و معنای این واژگان از کتاب های معروف لغت همچون: لسان العرب ابن منظور، تاج العروس زبیدی، مجمع البحرین طریحی و... اقدام نموده و در حدّ توان به بررسی معنای واژه در آن حدیث پرداخته شده است.

در بخش «بررسی سند»، اسناد و طرق روایت، با استفاده از جوامع رجالی متقدم و متأخر همچون رجال نجاشی، معجم رجال خوبی، الرجال و الفهرست طوسی و... استخراج و به شرح احوال رجال و بیان توثیق و تضعیف آنها از نظر علمای رجال پرداخته و در صورتی که در مورد شخص مورد نظر، میان علما اختلاف وجود داشته باشد بی طرفانه به بیان همه ی نظرات پرداخته شده و مراد از صحّت حدیث، وثاقت آن از حیث مورد اعتماد بودن راویان می باشد، ضمن اینکه جهت پرهیز از اطاله ی کلام، هر یک از رجال، تنها یک بار مورد بررسی قرار گرفته، برای هر یک از راویان (در صورت نیاز)، نام کامل تر و نیز (در صورت یافت)، کنیه و لقب ذکر گردیده است.

در زمینه ی بررسی و نقد اسناد و راویان، گاهی حدیث شناسان در کتب روایی خود، نظر صریحی مبنی بر صحّت یا عدم صحّت برخی احادیث و اسناد آنها اظهار کرده اند؛ لذا نگارنده پس از ذکر و معرفی رجال موجود در سند این احادیث و نیز اعتبار سنجی سند یا اسناد مذکور، نقطه نظرات یاد شده را نقل و بیان نموده است. بررسی اعتبار احادیث به صورت تفکیکی برای هر حدیث صورت گرفته و هر بار به بیان علت پذیرش، تردید و عدم صحّت آن ها پرداخته شده است. ذکر این نکته، ضروری به نظر می رسد که در مورد سند احادیثی که منبع آنها در دسترس نگارنده نبود، به نام منبع یا منابع مذکور در ذیل بررسی سند، اشاره گردیده است.

آنچه در زمینه ی بررسی سند، مهم بوده و لازم است خاطر نشان گردد این است که تضعیف برخی احادیث، صرفاً از حیث سند بوده و چه بسا از لحاظ متن، دارای معاضد بوده و توسط احادیث دیگر تقویت گردد.

در زمینه ی ترجمه ی احادیث نیز یادآورد می شود که غالباً از ترجمه ی مرحوم پاینده بهره گرفته شده لکن در مواردی که این ترجمه گویا به نظر نمی رسید، عبارات مناسب تر جایگزین گردیده است.

در انتهای کار نیز، نتایج بدست آمده از بررسی ها و نقد احادیث، به تفکیک و با عنوان نتیجه گیری ذکر گردیده است. لازم به ذکر است که مبنای انتخاب احادیث، کتاب نهج الفصاحه ی «مرحوم ابوالقاسم پاینده»، تصحیح و تنظیم آقایان «عبدالرسول پیمانی» و «محمد امین شریعتی» می باشد.

فصل اوّل: کلیّات

مقدمه

نهج الفصاحه گوشه ای از روایات منقول از رسول مکرّم اسلام (ص) می باشد که تاکنون بارها و بارها چاپ شده و احادیث آن توسط مترجمان متعدد، به فارسی ترجمه گردیده است لکن پژوهش های صورت گرفته در باره ی آن، محدود به نظر می رسد. آنچه اینک در پیش رو دارید پژوهشی دیگر در زمینه احادیث نهج الفصاحه بوده که در این فصل علاوه بر بیان ضرورت اهداف و تفاوت های این تحقیق با فعالیت های پیشین، به معرفی مختصر نهج الفصاحه و مؤلف آن پرداخته شده است.

۱- بیان مسأله

کتاب نهج الفصاحه، دربردارنده ی بخشی از روایات و کلمات قصار پیامبر اکرم (ص) است. این روایات به همت مرحوم ابو القاسم پاینده، یکی از نویسندگان و مترجمان دهه های اخیر ایران گردآوری و ترجمه شده است. این مجموعه ی روایی، به جهت انتساب به ساحت مقدّس نبی مکرّم اسلام، حضرت محمد مصطفی (ص) و به عنوان یک منبع حدیثی و هم چنین معارف اسلامی، از جایگاه ویژه و والایی برخوردار است، لکن از آنجا که مسأله ی میزان اعتبار و صحّت صدور احادیث، همواره مورد توجه پژوهشگران و محققان (به ویژه محققان علوم دینی) بوده و فقدان سند، استناد به روایات را ناممکن و اعتبار آن ها را دچار مشکل می سازد، پذیرش احادیث این مجموعه نیز، منوط به صحّت صدور آنها می باشد.

با عنایت به این نکته و اینکه مؤلف کتاب نهج الفصاحه، اساساً، سند احادیث را نیاورده و هیچ گونه ارزیابی از جهت متنی و سندی بر روی روایات صورت نداده، لذا امکان به کارگیری و ارزیابی این احادیث - جز با مراجعه به منابع اصلی آن- وجود ندارد. بر این اساس، استخراج سند احادیث این کتاب از منابع اصلی آن، توسط کارشناسان امر ضروری بنظر می رسد.

۲- سوالات تحقیق

- ۱-۲- احادیث نهج الفصاحه از چه منابعی استخراج گردیده اند؟
- ۲-۲- اختلافات متنی احادیث نهج الفصاحه و منابع روایی چیست؟
- ۳-۲- آیا احادیث این کتاب، از حیث سند، معتبرند؟
- ۴-۲- آیا ترجمه ی مناسبی از این احادیث، صورت گرفته است؟
- ۵-۲- آیا در این احادیث، واژگان غریبی که نیازمند شرح و بررسی باشند، یافت می شود؟

۳- فرضیه‌های تحقیق

- ۳-۱- احادیث مورد نظر در برخی منابع معتبر شیعی و سنی، وجود دارند.
- ۳-۲- این احادیث در برخی منابع، با تفاوت‌هایی در متن، نقل گردیده‌اند.
- ۳-۳- برخی از این احادیث، از حیث سند، معتبر و برخی دیگر غیر معتبرند.
- ۳-۴- ترجمه‌ی برخی از این احادیث نیازمند بررسی و تصحیح، می‌باشد.
- ۳-۵- برخی از این احادیث، دارای واژگان غریب هستند که نیاز به شرح و توضیح دارند.

۴- اهداف تحقیق

- ۴-۱- شناخت و استخراج منابعی که احادیث منتخب در آن‌ها وجود داشته است.
- ۴-۲- نقد و بررسی دقیق احادیث از نظر متنی و سندی.
- ۴-۳- شناسایی و معرفی احادیث صحیح این کتاب، جهت امکان استناد به آنها.

۵- اهمیت و ضرورت تحقیق

احادیث به عنوان مفسر قرآن، همواره مورد توجه مسلمانان بوده است. مسلمانان صدر اسلام و بعد از آن، برای روشن شدن مفهوم آیات، به فرمایشات پیامبر خدا(ص) تمسک می‌جستند چرا که رفتار و گفتار و تقریر ایشان، به عنوان برترین و کامل‌ترین مکتب حیات بخش انسانی در طول تاریخ بوده و هست.

نهج الفصاحه، یکی از مجموعه‌های معروف در زمینه‌ی گردآوری کلمات قصار و خطبه‌های حضرت رسول(ص) بوده و مراجعات فراوانی از سوی طالبان و خوانندگان این سخنان گهربار صورت می‌گیرد، لکن همچنان که سابقاً نیز اشاره شد، هدف مرحوم پاینده، صرفاً گردآوری احادیث به منظور حفظ آن‌ها از مهجوریت بوده است، نه نقد و ارزیابی دقیق آن‌ها بنابراین در مورد میزان اعتبار این احادیث، بررسی دقیقی وجود ندارد و در عمل، امکان استناد به این روایات برای اهل حدیث، وجود ندارد.

بررسی این احادیث به چند دلیل حائز اهمیت است:

۱. به جهت انتساب به پیامبر اکرم(ص).

۲. اهمیت این احادیث در بعد آموزشی و تربیتی.

بر این اساس، یافتن منابع و استخراج اسناد این متون و ارزیابی دقیق آنها از حیث اعتبار و عدم آن، ضروری است.

۶- روش تحقیق

روش تحقیق کتابخانه‌ای است. در این پایان نامه، همچنین، از نرم افزارهایی که جامع کتب حدیث، تفسیر، لغت و... بوده، بهره گرفته شده است. محقق، با مراجعه به کتب حدیثی، رجالی تاریخی و تفاسیر، به فیش برداری و جمع‌آوری اطلاعات و پس از آن، به پردازش و تحلیل این داده‌ها پرداخته است؛ بدین صورت که ابتدا منابع دست اول و غیر آن، از کتب شیعه و اهل سنت مشخص گردید. پس از آن، احادیث از نظر متنی و سندی مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفتند، در اثنای کار، با توجه به ضرورت، واژگان غریب شرح و بررسی شدند. علاوه بر این ترجمه‌ی فارسی در کنار هر حدیث، بیان گردیده است.

۷- پیشینه‌ی تحقیق

در زمینه‌ی کارهای مرتبط با احادیث نهج الفصاحه می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱. با توجه به این که بیشتر احادیث نهج الفصاحه، برگرفته از کتاب «الجامع الصغیر» سیوطی است، عبدالرؤف حدادی مناوی در کتاب خود «فیض القدر شرح الجامع الصغیر من احادیث البشیر»، روایات کتاب «الجامع الصغیر» سیوطی را به طور اجمالی از نظر متنی و سندی مورد نقد و بررسی قرار داده است.

۲. کتاب یک جلدی «نهج الفصاحه، ترجمه‌ی روان، نمایه‌ی برای محققان و اسناد روایات»، ترجمه و تحقیق «دکتر علی غضنفری»، در سال ۸۶ شمسی به چاپ رسیده است. مؤلف در این مجموعه به مقابله‌ی روایات نهج الفصاحه با منبع اصلی آنها پرداخته و غالباً به ذکر یک منبع اکتفا گردیده است. علاوه بر این شرحی اجمالی برای روایاتی که چه بسا متشابه بنظر می‌رسند و در اذهان برخی خوانندگان، شبهاتی ایجاد می‌کند، نگاشته شده است. آنچه از محتوای این کتاب بر می‌آید این است که این مجموعه برای استفاده‌ی عموم تهیه شده و شامل مباحث تخصصی حدیث و رجال‌شناسی نمی‌باشد. کار بررسی سندی در این کتاب بسیار محدود بوده و هر جا که حدیثی مضطرب شناسایی شده، به ذکر منابع آن بسنده شده تا خواننده، ضمن مراجعه و مطالعه‌ی اسناد مذکور، خود در این زمینه داورى نماید.

۳. از نظر ترجمه و اعراب‌گذاری نیز، «حجت الاسلام و المسلمین علی اکبر میرزایی» در کتاب خود با همین عنوان «نهج الفصاحه»، به تصحیح و شرح احادیث نهج الفصاحه‌ی مرحوم پاینده اقدام کرده است. ایشان روایات نهج الفصاحه‌ی مرحوم پاینده را که براساس فهرست الفبایی تنظیم گردیده، بر اساس فهرست موضوعی مرتب نموده است.

۴. از جمله کارهای دیگر صورت گرفته در این بخش مقاله ی «پژوهشی در نهج الفصاحه» بوده که توسط «آقای جعفر دلشاد»، در دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی اصفهان گردآوری شده است. در این مقاله ترجمه ی سخنان گهربار پیامبر گرامی اسلام(ص) که به همت مرحوم ابو القاسم پاینده صورت گرفته، نقد و بررسی شده است. صاحب این مقاله در نقد ترجمه ی مرحوم پاینده، به دو محور کلی توجه نموده است: اول؛ بررسی و تبیین اشکالاتی که در مفهوم و معنا پدید آمده و سبب شده تا سخنان پیامبر به درستی مفهوم نگردد. دوم؛ اصلاح واژه‌ها و عبارت هایی که از نظر اعراب گذاری و نوشتاری نادرست است.

۵. پیش از پایان نامه ی حاضر، دو پایان نامه ی دیگر در زمینه ی بررسی و نقد احادیث نهج الفصاحه(۴۰۰ حدیث اول) در این دانشکده صورت گرفته است که تا به حال پایان نامه ی مربوط به دویست حدیث دوم، دفاع و به دانشکده تحویل داده شده است.

در پایان نامه ی حاضر سعی بر آن شده، تا ضمن بهره گیری از موارد فوق الذکر، بررسی های دقیق تری از حیث متن و سند بر احادیث منتخب صورت گیرد. از نکاتی که پژوهش حاضر را از فعالیت های فوق متمایز می سازد، می توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ذکر اغلب منابع متقدم و متأخری که احادیث منتخب، در آنها نقل گردیده

- استخراج و معرفی اسناد و طرق هر روایت
- معرفی رجال هر سند به تفکیک و ذکر وصف حال آنان از دیدگاه رجالیون فریقین
- اعتبار سنجی روایات بر اساس وصف حال رجال مذکور در اسناد آن
- ذکر اظهار نظر حدیث شناسان در مورد هر روایت، در صورت وجود، در انتهای هر حدیث

- ذکر کامل تر نام راویان به همراه کنیه و لقب، در صورت نیاز، جهت اجتناب از سردرگمی خواننده

۸- مؤلف نهج الفصاحه

مؤلف نهج الفصاحه، ابوالقاسم نجف آبادی مشهور به ابوالقاسم پاینده، فرزند رضا می باشد. وی در سال ۱۲۹۰ش در نجف آباد اصفهان به دنیا آمد. مقدمات علوم عربی را در زادگاهش آموخت، آن گاه پس از مدتی به اصفهان رفت و در حوزه های علمی آن جا دروس منقول و معقول را فرا گرفت. در سال ۱۳۱۲ به تهران مهاجرت نموده و به کار روزنامه نگاری و تألیف و ترجمه پرداخت وی در سال ۱۳۲۱ زمانی، هفته نامه ی صبا را منتشر نمود و در کنار این کار

تألیفات فراوانی نیز داشت که حدود چهل اثر می‌باشد که از جمله ی آنها گردآوری احادیث نهج الفصاحه به همراه ترجمه ی آن‌ها و نیز ترجمه ی قرآن مجید است که مورد استقبال علاقه‌مندان قرار گرفته است. وی در سال ۱۳۶۳ش پس از ۷۳ سال تلاش در عرصه ی امور فرهنگی و خدمت به قرآن، دار فانی را وداع گفت.

– خدمات و آثار مؤلف

مرحوم پاینده، خدمت مطبوعاتی خود را از سال ۱۳۰۸ش، در روزنامه‌ی «عرفان» (اصفهان) آغاز کرد. از سال ۱۳۱۱ش به تهران آمد و روزنامه‌نگاری را ادامه داد. مدت‌ها با روزنامه‌های «شفق سرخ» و «ایران» همکاری داشت. مدتی نیز مدیر مجله‌ی «تعلیم و تربیت» بود. در سال ۱۳۲۱ش مجله «صبا» را بنیاد نهاد و تا سال ۱۳۳۰ش، انتشار داد. در سال ۱۳۲۶ش به ریاست اداره‌ی تبلیغات برگزیده شد و در دوره‌ی دوّم مجلس مؤسسان نامزد نجف‌آباد بود. ضمناً با مجلات دیگر از جمله مجله‌ی «معارف اسلامی»، نیز همکاری می‌کرد. وی داستان هم می‌نوشت. ابوالقاسم پاینده در سال ۱۳۳۶ش، به سبب ترجمه‌ی قرآن مجید به دریافت جایزه، نایل آمده است. وی علاوه بر تألیف و ترجمه ی نهج الفصاحه که در سال ۱۳۲۶ش چاپ گردید، کتب دیگری را نیز ترجمه نموده که از جمله می‌توان به عنوان‌های زیر اشاره نمود:

- «التنبیه و الاشراف» (علی بن حسین مسعودی، ۱۳۴۹ش)
- «تاریخ طبری» یا «تاریخ الرّسل و الملوک» (اثر محمد بن جریر طبری در شانزده جلد، ۱۳۵۲ش)
- «اسرار نیک‌بختی» (اوریزان ماردن، ۱۳۳۳ش)
- «تاریخ سیاسی اسلام از آغاز ظهور تا انقراض دولت اموی» (دکتر حسین ابراهیم حسن، سه جلد، ۱۳۱۸ش)
- «چرا فرانسه شکست خورد» (آندره موروا، ۱۳۱۹ش)
- «در آغوش خوشبختی» (لرد آوری بوری، ۱۳۱۳ش)
- «زندگانی محمد (ص)» (دکتر محمد حسنین هیکل، دو جلد، ۱۳۱۷ش)
- «مروّج الذهب» (مسعودی، دو جلد، ۱۳۴۴ش)
- «تاریخ عرب» (از فیلیپ حتی، دو جلد، تبریز، ۱۳۴۴)
- «سخنان محمد (ص)» (کلمات قصار با ترجمه، ۱۳۱۸ش)
- «عشق و زناشویی» (نیکلا حدّاد، ۱۳۳۵ش).^۱

۹- کتاب نهج الفصاحه

کتاب نهج الفصاحه، مشتمل بر روایات و کلمات حضرت پیامبر اکرم(ص)، می‌باشد. این کتاب در دو قسمت احادیث و خطبه‌ها، تنظیم شده است. این احادیث، مجموعه روایاتی است که بیشتر به وسیله ی محدثان عامه، از پیامبر گرامی اسلام(ص) در زمینه‌های گوناگون اخلاقی اجتماعی، سیاسی، حکومتی و... توسط استاد پاینده جمع آوری شده است و با ترجمه‌ای آزاد روان و شیوا به رشته‌ی تحریر درآورده است. مؤلف، احادیث پیامبر(ص) را که با موضوع فضیلت و اخلاق است نقل نموده و از آوردن احادیث فقهی و... خودداری کرده است. در این مجموعه گران سنگ ۳۲۲۷ حدیث و ۱۶ خطبه از پیامبر(ص) با مقدمه مفصل مؤلف در ۱۶۷ صفحه، که در موضوع انگیزه نگارش نهج الفصاحه، علت نام گذاری، فصاحت پیامبر(ص)، تاریخ پیامبر و موضوعات دیگر به رشته ی تحریر درآمده است.^۱

احادیث و خطبه‌ها به دست خود مؤلف به فارسی ترجمه و رو به روی احادیث در یک صفحه، به چاپ رسیده است. به جهت مهارت و تبخّر ویژه مؤلف ترجمه این مجموعه، روان، ساده و زیبا صورت گرفته است. تاریخ نگارش کتاب سال ۱۳۲۴ شمسی بوده است.^۲

بعضی از کلمات این مجموعه در ردیف کلمات قصار علی بن ابی طالب(ع) نقل شده و در بعضی موارد در مفهوم، معنی و حتی لفظ شبیه هم می‌باشند. این موارد را مؤلف چنین بیان می‌کند: «توارد بسیاری از کلمات و اخبار منتسب به علی(ع) با احادیث و کلمات پیامبر دیده می‌شود، که در گمان بعضی‌ها این نتیجه ی اشتباه راویان است. ولی حقیقت این است که تقارب و تشابه معنوی که میان محمد و علی(علیهما السلام) وجود دارد، این تشابه را به وجود آورده است»^۳.

- منابع مورد استفاده ی مؤلف

منابعی که مرحوم پاینده در جمع آوری این مجموعه از آنها استفاده نموده، از این قرار است:

- ۱- کتب اربعه: الکافی، من لا یحضره الفقیه، التهذیب، الإستبصار.
- ۲- صحاح سته: بخاری، مسلم، ابن ماجه، ابو داود، ترمذی، نسائی.
- ۳- اعیان الشیعه: تألیف سید محسن امین عاملی.
- ۴- ناسخ التواریخ [جلد مرتبط با حضرت رسول(ص)]: تألیف محمد تقی سپهر.
- ۵- الجامع الصغیر من حدیث البشیر النذیر: تألیف سیوطی.
- ۶- تیسیر الوصول إلی جامع الأصول: تألیف ابن دبیع شیبانی.

۱- www.nejebad.com

۲- www.rasekhoon.net.fadak۳۱۵.loxblog.com

۳- پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه(مجموعه کلمات قصار حضرت رسول(ص))، بی جا، انتشارات جاویدان، ۱۳۶۱ش، ص ۱۱.

- ٧- كنوز الحقائق فى حديث خير الخلائق: تأليف عبدالرؤف حدادى مناوى قاهرى.
- ٨- كمال النصيحة و الأدب: تأليف كمال الدين عراقى.
- ٩- البيان و التبيين: تأليف ابو عمر و عثمان جاحظ.
- ١٠- العقد الفريد: تأليف شهاب الدين احمد بن عبد ربه.
- ١١- ربيع الأبرار: تأليف جار الله محمود زمخشرى.
- ١٢- كنز العمال: تأليف متقى هندى^١.

---

^١- همان.

فصل دوّم: حرف الف (احاديث ٤٠١ تا ٥٧٤)